

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Ağustos / August / أغسطس / 2022, 8: 194-205

İbrahim Koç. Günümüz Arap Dünyasında Hadis Usûlü Tartışmaları. Ankara: TDV Yayınları, 2021

Study of Ḥadīth Terminology Discussions in the Arab World Today İbrahim Koç,
Ankara: TDV Publications, 2021

İbrahim كوچ. مناقشات حول أصول الحديث في العالم العربي اليوم

أنقرة: منشورات مؤسسة ديانة التركية، 2021

İnceleyen / Reviewed by / معرف

Furkan Gan

Arş. Gör., Mersin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Mersin/Türkiye
Research Assistant, University of Mersin Faculty of Islamic Sciences, Mersin/Turkey
gnfrkn@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-7837-3830

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi | Received Date: 02.06.2022

Kabul Tarihi | Accepted Date: 27.07.2022

Yayın Tarihi | Published Date: 02.08.2022

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Ağustos / August

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6953510>

Atıf/Citation / اقتباس : Gan, Furkan. "İbrahim Koç, Günümüz Arap Dünyasında Hadis Usulü Tartışmaları, Ankara: TDV Yayınları, 1. Baskı, 2021." *HADITH* 8 (Ağustos 2022), 194-205. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6953510>.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. /It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (**Furkan Gan**)

Yayıncı/Published by: Veysel Özdemir.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected. / انتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

web: <http://dergipark.gov.tr/hadith> | mail: hadith.researches@gmail.com

KİTAP İNCELEMESİ

İbrahim Koç. Günümüz Arap Dünyasında Hadis Usûlü Tartışmaları. Ankara: TDV Yayınları, 2021

Furkan Gan

Değerlendirmesi yapılacak olan eser İbrahim Koç tarafından 2020 yılında Prof. Dr. Yavuz Köktaş danışmanlığında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında hazırlanan doktora tezinin yayımlanmış halidir.

Bilindiği üzere hadis usulü ile ilgili tartışmalar hadislerin rivayet edilmeye başladığı andan itibaren başlamış, günümüze kadar da devam edegelmiştir. Ancak tarihin farklı kesitlerinde yapılan tartışmalar ilgili zaman diliminin problemleri çerçevesinde şekillenmiştir. Bu itibarla yapılan tartışmaların şekli ve mahiyetinin de sürekli değişim içerisinde olduğu söylenebilir. Günümüzde ise sadece hadis usulü ile ilgili değil, İslâmî ilimlerin tümüne dair özellikle dış bakışların da etkisiyle daha yoğun bir metodolojik tartışma ortamı yaşanmaktadır. Bu sebeple İslam dünyasının farklı coğrafyalarında yaşanan tartışmaların izini sürmek ülkemizdeki tartışmalar açısından da oldukça önemlidir. İbrahim Koç tarafından hazırlanan bu çalışmanın böylesi bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Yazar kitabını “Günümüz Arap Dünyasında Mütেকaddimûn-Müteahhirûn İle İlgili Tartışmalar, Hadis Usûlü Konularıyla İlgili Tartışmalar ve Sahabenin Adaleti İle İlgili Tartışmalar” olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Bölümlerin isimlendirilmesine bakıldığında sadece ikinci bölümün doğrudan kitabın adıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Müellif, günümüz Arap dünyası ifadesini kullanırken esas aldığı zaman aralığının 1980 ve sonrası olduğunu ifade etmiştir (s. 4). Ayrıca bilindiği kadarıyla günümüz Arap dünyasında hadis usulüne dair tartışmaları konu edinen herhangi bir çalışma yoktur (s. 6).

Araştırmacı birinci bölümde mütেকaddimûn ve müteahhirûn dönemleriyle alakalı günümüz Arap dünyasındaki tartışmaları ele almıştır. Bu dönemsel ayırım hadis usulü eserlerinde yer almamasına rağmen modern dönem Arap dünyasında ciddi tartışma alanı bulmuştur (s. 3). Yazar öncelikle bu iki kavramın sözlük ve terim anlamlarına dair bir girişten sonra bu dönemlerin sınırlarının belirlenmesine yönelik tartışmalara değinmiştir. Buna göre bu iki dönemi zamansal olarak kesin çizgilerle birbirinden ayırmanın zor olması sebebiyle günümüz Arap dünyasında daha çok metot yönünden birbirinden ayrıldığı ileri sürenler olmuştur. Araştırmacı da bu noktadan hareketle

“zamanı dikkate alan / almayan metotsal yaklaşım” şeklinde iki başlık altında meseleyi incelemeye çalışmıştır. Buna göre zamanı dikkate alan metotsal yaklaşıma dair görüşleri verilen günümüz Arap dünyası âlimleri arasında Hamza el-Melîbârî, Abdülkâdir el-Muhammedî, Ebû Şehbe, Ahmed Ömer Hâşim, İbrâhim el-Lâhim, Muhammed Ebû Zehv, Seyyid Ahmed Abdülmecîd, Şerîf Hâtim el-Avnî, Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Muhammed es-Sâdik Binkîrân, Hasan Fevzî, M. Mustafa el-A'zamî, Ziyâurrahmân el-A'zamî, Muhammed Bâzmûl bulunmaktadır (s. 14-20). Zamanı dikkate almayan metotsal yaklaşımı savunanlara gelince bunlar hicrî üçüncü asırdaki bir âlimi müteahhir kabul ederken milâdî yirminci yüzyıldaki birini ise mütekaddim sayabilmektedirler (s. 20). Bu yaklaşımı savunanlar arasında Süleyman el-Ulvân, Abdullah es-Sa'd, Türkî el-Gâmiz, Ebû Üsâme İslâm ve Ahmed el-Halîl bulunmaktadır (s. 20-22).

Yazar ilgili başlığın sonunda yaptığı değerlendirmede günümüz Arap dünyası âlimlerinin mütekaddim ve müteahhir dönemin sınırlarını belirleme hususunda görüş birliğine varamadıklarını tespit etmiştir. Fakat müellifin, değerlendirme bölümünde genel bir özet verdikten sonra klasik dönem âlimlerinden birkaçının bu konuyla alakalı görüşlerine yaklaşık üç sayfa hacminde yer vermesi, meseleyi ve görüşleri çok uzatması, maksat hâsıl olmasına rağmen konunun genişlemesine neden olmuştur (s. 23-25). Araştırmacı bu hususu başlıkların çoğunun sonunda yapmaktadır (s. 29-30, 32-34, 51-55). Bu durum, önce modern sonra klasik dönem görüşlerinin verilmesinden dolayı kronolojik seyri de bozmaktadır. Eğer yapılması gerekiyorsa -ki biz gerekmediği kanaatindeyiz- ilk başta klasik dönemden meşhur/otorite birkaç hadisçinin görüşü kısaca verilip ardından günümüz Arap dünyası âlimlerinin kanaatleri detaylı bir şekilde ele alınabilirdi. Yani bu bölümün önce klasik sonra çağdaş tartışmalar şeklinde kronolojik olarak sıralanması daha uygun olabilirdi.

Yazar diğer başlıkta mütekaddim ve müteahhir âlimler arasındaki; senedin zahiriyle yetinilmesi, sahih hadisin tanımına iki ademî şartın (illet ve şâz) eklenmesi, râvilerin cerh ve ta'dîl durumlarının bilinmesi, sahih hadisin ta'lîli ve zayıf hadisin tashihi, zayıf râvinin tek başına kaldığı rivayetin tashihi, rivayetin amel ve hadisin vâkiine¹ muhalif olması, hadislerin şâhid ve mütâbilerle takviyesi gibi konulardaki yöntem farklarına dair tartışmaları ele almaya çalışmıştır.

Senedin zahiriyle yetinme meselesine bakıldığında mütekaddim hadisçilerin hadislerin tenkidinde senedin zahirinin yanı sıra metin tenkidi de yaptıkları görülmektedir. Fakat günümüz Arap dünyasındaki bazı âlimler müteahhir hadisçilerin metin tenkidi yapmaksızın râvinin ve senedin durumuna göre yani sadece senedin zahiriyle yetinerek hadislere hüküm verdiklerini dile getirmektedirler. Çalışmada Hamza el-Melîbârî, Ahmed ez-Zehrânî, Câsim Âli Ali, Türkî el-Gâmiz,

¹ Müellif, kullandığı bu ibareyi şöyle açıklar: “Amelin vâkii: Bir râvi Allah Resûlü'nden (s.a.s.) hadis rivayet eder de bu rivayetinin hilâfına amel ederse; bu rivayetin araştırılması için bir sebep teşkil eder. Zira bu rivayet hatalı olarak kendisine nispet edilmiş olabilir. Hanefîler, râvinin ameline muhalif olarak rivayet ettiği hadisi delil saymazlar. Hadisin vâkii ise; bir râviden şöhret yoluyla gelen ve garîb olduğu kabul edilen bir hadisin bu râvi dışında başka râviye nispet edilmesi durumunda bu hatadan kaynaklanabilir. (...)” (s. 46, 151. dipnot).

Mâhir el-Fahl, Mukbil b. Hâdî el-Vâdî ve Ebû Yahyâ Zekerîyyâ'nın konuya dair görüşleri ele alınmaktadır (s. 26-29). Ancak bu isimlerin neye göre seçildiğine dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemektedir. Çünkü Arap dünyasında bu şahısların dışında konuya dair görüşleri olan daha pek çok araştırmacının olduğu bilinmektedir.

Sahih hadisin tanımına eklenen illet ve şâz şartının ele alındığı bölümde; mütekaddim hadisçilerin bir rivayet hakkında hüküm verirken sadece râvilerin durumuna ve senedin ittisaline bakmadıkları, ayrıca rivayette hata olup olmadığını da inceledikleri kaydedilmektedir. Müteahhir hadisçiler ise sahih hadisin tanımına illetli ve şâz olmaması kaydını koymuşlardır. Çalışmada bu konuya dair Ahmed ez-Zehrânî ve Hamza el-Melîbârî arasındaki tartışmalar ele alınmaktadır (s. 31-32).

Râvilerin cerh ve ta'dîl yönünden durumlarının bilinmesi meselesinde râvinin rivayetlerinden hareketle durumunun bilindiğini belirtenlerle rivayetlerinden bağımsız olarak râvilerin güvenilirlik durumlarının belirlendiğini iddia edenler arasında (Melîbârî, Câsim ve Lâhim) tartışmalar vardır (s. 35-36). İlgili pasajda M. Enes Topgöl'ün *Rivayetten Râviye: Cerh-Ta'dîl Hükümleri Nasıl Oluşturdu?* (MÜFV Yay. İstanbul-2019) adlı eserinin zikredilmemesi ise bir eksiklik olarak burada kaydedilmelidir (s. 34-35).

Çalışmada zaman zaman ifade ve üslup açısından problemlili cümlelere rastlanmaktadır. Örneğin s. 37'de yer alan şu cümle bu açıdan dikkat çekmektedir: "Hadis âlimleri, hadis râvilerinin hadisleri zabtedip etmediğini, kontrol etmek için hadislerdeki bazı kelimelerin yerini değiştirip, hadisi kendisine okumuşlardır." Yazar, cümlede "hadis" kelimesini beş defa kullanmıştır. Akıllara şu soru gelmektedir: Müellif rivayet kelimesini kullanmaktan mı kaçınıyor yoksa bir cümlede yakın aralıklarla aynı kelimeyi beş defa tekrar etmesi gözden kaçan bir hata mıdır?

Sahih hadisin ta'lîli ve zayıf hadisin tashihi meselesinin ele alındığı bölüme bakıldığında bu ameliyelerin hangi kaidelere göre yapıldığı ile ilgili tartışmalarda adı geçen isimlerin arasında İbrâhim el-Lâhim, Abdullah es-Sa'd, Muhammed el-Gannâs, Mâhir el-Fahl, Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Nâsır el-Fehd, Türkî el-Gâmiz, Câsim, Hamed el-Osman ve Ali es-Sayyâh bulunmaktadır (s. 39-42). Bu mesele özelinde zayıf râvinin tek başına kaldığı rivayetin tashihi hususunda Melîbârî ile Zehrânî arasında hususi tartışmalar yaşanmıştır (s. 44-46).

Rivayetin amel ve hadisin vâkiine muhalif olma meselesinde ise günümüz Arap dünyasında bazı âlimler, hadislerin tashih ve tad'îfi için ıstıhlara birtakım kayıtlar koymaya çalışmışlar, böylece bu kayıtları reddedenlerle tartışmaya girmişlerdir. Bu tartışmada adı geçenler arasında da Melîbârî, Zehrânî ve Câsim bulunmaktadır (s. 47-48).

Hadislerin şâhid ve mütâbilerle takviyesine dair günümüz Arap dünyası âlimleri arasında ne tür hadislerin bu gibi özelliklere sahip olabileceği/olamayacağı Lâhim, Mâhir el-Fahl, Muhammed el-Gannâs, Ali es-Sayyâh, Gâmiz, Melîbârî, Zehrânî ve Câsim gibi isimler arasında tartışma konusu

olmuştur (s. 48-51). Buna göre bu konuda günümüz âlimlerinin çoğu, her rivayetin şâhid ve mütâbi olamayacağı kanaatindedir.

Bir diğer başlıkta müellif, mütekaddim âlimlerin rivayetlerdeki özgünlüğünü ve buna istinaden müteahhir âlimlerin ise mütekaddimûnu taklit edip etmediklerine dair, bu taklidi savunanlar ile reddedenler arasındaki tartışmalara yer vermiştir (s. 55-60). Bu tartışmalarda adı geçen âlimler arasında Melîbârî, Hamed el-Osman, Zehrânî, Câsim, Ebû Şehbe, Muhammed Ebû Zehv, Ziyâurrahmân el-A'zamî, Mukbil el-Vâdîf ve Ebû Yahyâ Zekeriyâ bulunmaktadır. “Aslında bu tartışmada herkes, mütekaddim âlimlerin hadis ilminin kurucusu ve bu ilimde söz sahibi olduğu görüşünde hemfikirdir. Ancak müteahhir hadis âlimlerinin mütekaddim hadis âlimlerine muhalefet edip onların muttali olmadığı bir hususa muttali olmaları konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır” (s. 58).

Aslında özgünlük ve taklit tartışması mütekaddim ve müteahhir dönemin metot farkından kaynaklanmaktadır. Nasıl ki tâbiîn ve tebe-i tâbiîn dönemini sahabeyi taklitle tarihte hiç kimse suçlamamışsa müteahhir âlimlerini de mütekaddimûnu taklitle suçlamak isabetli değildir. Zira her dönemin kendine göre bir seyri vardır ve önceki dönemlerden müstağni kalması mümkün değildir (s. 60). Araştırmacının, birinci bölümün son başlığını böyle bir kıyasla bitirmesi isabetli olmuştur.

İkinci bölümde müellif eserin adıyla da tam bir uyum gösteren hadis usulü konularıyla ilgili tartışmaları ele almaya çalışmıştır. Bu çerçevede yazar şu değerlendirmede bulunmaktadır: “Mütekaddim hadis âlimlerinin uygulamalarına muttali olan ve illel kitaplarını mütalaa eden günümüz Arap dünyası bazı hadis âlimleri, müteahhir hadis âlimlerinin kitaplarında yer verdikleri ıstılahların mütekaddim hadis âlimlerinin uygulamalarına şâmil olmadığını iddia etmektedir. Bazı hadis âlimleri ise müteahhir hadis âlimlerinin kitaplarında yer verdikleri ıstılahların genel-geçer olduğunu ve hadis usulü konusunda eser telif eden bütün âlimlerin bu ıstılahları benimsediğini ortaya koymaya çalışmaktadır” (s. 64).

Bu bölümün beşinci dipnotunda hadis ıstılahlarına dair konu çerçevesinde geniş bilgi verildiği halde Ahmet Yücel’in *Hadis İstılahlarının Doğuşu ve Gelişimi; Hicri İlk Üç Asır* (MÜİFV Yay. İstanbul-2020) adlı eserinin zikredilmemesi bir eksiklik olarak görülebilir (s. 64).

Yazarın tartışmalara yer verdiği hadis usulü konuları *teferrüd*, *muhalefet*, *ziyâde* (*müdreç*, *muztarib*, *musahhaf-muharref*, *maklûb*), *illet*, *şâz*, *münker*, *zayıf*, *âhâd*, *hasen* şeklinde sıralanabilir (s. 65-267).

Müellif teferrüd başlığında ilgili kavram ve etrafındaki tartışmalara temas etmiş, bir rivayette teferrüd eden râvinin bulunmasının rivayete etkisini incelemiş, sahih hadis ile ilgili genel kabul gören beş şarttan ikisi olan şâz ve illetli olmama şartının teferrüde bağlantısını kurmaya çalışmış, ilk üç tabaka ve sonraki tabakalarda meydana gelen teferrüde ilgili tartışmalara dair açıklamalar yapmıştır (s. 65-93).

Muhalefet ve münker başlığında ilgili kavram ve etrafındaki tartışmalara temas etmiştir (s. 93-99). Ziyade başlığında ilgili kavramın tüm çeşitlerini açıklamaya çalışmış; metinde, senedde ve her

ikisinde gerçekleşen ziyadeye, ayrıca sikanın ziyadesine ve konu etrafındaki tartışmalara dair ayrıntılı bilgiler vermiştir (s. 99-136).

Bu bölüm başlık sistematigi açısından incelendiğinde şu hususlara işaret edilebilir: “hadiste ziyâde meselesi” başlığındaki ana bölüm başlıklarının sıralaması uyumlu olmamıştır. Toplam dört başlığa ayrılan kısımlar sırasıyla metinde ziyâde, sikanın ziyâdesi, senedde ziyâde, sened ve metinde ziyâde şeklindedir. Sikanın ziyâdesi kısmı konunun bütünlüğünü bozduğundan dolayı ya en başa ya da en sona alınsa daha uygun olurdu.

Yazar, sikanın ziyadesi çerçevesinde mütekaddim ve müteahhir âlimlerin yöntem farkına, böyle bir rivayetdeki râvinin durumuna ve sikanın ziyadesinin hükmüne dair açıklamalarda bulunmuştur (s. 102-106). Senedde ziyade hususunda *vasıl* ve *irsâl*, *ref* ve *vakfın* tearuzu durumunda ne yapılması gerektiğine dair tartışmalara ve *el-mezîd fi muttasılı'l-esânîd* etrafındaki ihtilaf meselelerine değinmiştir (s. 112-122). Sened ve metnin her ikisinde ortaya çıkan ziyade hususunda ise müdrec, muztarib, musahhaf-muharref ve maktûb hadis etrafındaki tartışmaları konu edinmiştir (s. 123-137). İllete dair, kavramın gerçekleştiği alan, illetin kâdih, gizli, açık olması gibi durumları ele almıştır (s. 137-164). Şâz meselesinde ilgili kavramın *münkerden* farkı, *mahfuz* ile ilişkisi gibi hususlara değinmiştir (s. 164-201). Zayıf hadisle ilgili olarak onun delil değeri ve onunla amel hakkındaki tartışmaları işlemiştir (s. 201-217). Yine âhâd hadis meselesinde de onun ilmî değerine ve inanç konularında delil olmasına dair tartışmalara yer vermiştir (s. 217-236). Bölümün son başlığında ise hasen hadis meselesini, kavramın ıstılahlaşma sürecini, Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu kavrama dair tanımını, onun kullandığı *hasen-sahih*, *hasen-sahih-garîb* ve *hasen-garîb* gibi terimlerin açıklamasını ve hasen hadisin hükmü ile ilgili tartışmaları ele almıştır (s. 236-267).

Üçüncü bölümü araştırmacı, sahabenin adaleti ile ilgili tartışmalara ayırmıştır (s. 271-305). Bu tartışmalar bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hz. Peygamber'in sahabenin adaletini nefyettiğine dair iddialar üzerinde durmuş, ayrıca sahabenin birbirlerini yalanla itham etmelerinin, sözlerinin hüccet olmamasının, masum olmamalarının onların adaletine etkisini incelemiş, hususi olarak müçtehit olmayan sahabenin ve bedevî sahabenin adaletini, Hz. Ömer'in bazı sahabeleri münafıklıkla suçlamasının onların adaletlerine etkisini ve sahabenin Hz. Peygamber'in sünnetinde kusurlu davrandığına dair iddiaları ele almış ve bu konular üzerinde cereyan eden tartışmaları işlemiştir. Müellife göre bu bölümde işlenen, günümüz Arap dünyasında sahabenin adaleti tartışmaları, bazı sünnet düşmanlarının iddiaları ve bu iddialara cevap verme mecburiyetinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte sahabenin adaletine yönelik eleştirilerin çoğunluğu müsteşriklerin etkisindeki modernist mütefekkirler, Şîa ve teşeyyû fikrine sahip olanlardan gelmektedir. Genel olarak günümüz Arap dünyası âlimleri bu tartışmalara girmemiştir.

Sonuç kısmında müellif araştırma boyunca ulaştığı tespitlere ve kanaatlerine özetle yer vermiştir. Birtakım çalışma alanı tavsiyelerinde de bulunan müellif, hadis usulüne dair şâz, münker, hasen, sikanın ziyadesi, sahabenin adaleti gibi meselelerin geniş bir şekilde müstakil olarak ele

alınmasını, hadis kitapları ve müellifleri ile ilgili günümüz Arap dünyasındaki tartışmaları ve son olarak ülkemizde icra edilen hadis usulü çalışmalarının Arap dünyasındaki çalışmalarla mukayesesini konu alan özel çalışmalar yapılmasını önermiştir (s. 309-313).

Eserde dikkatimizi çeken bazı noktalara değinmek istiyoruz.

Çalışmada zaman zaman gereksiz ayrıntılara girildiği görülmektedir. Örneğin ikinci bölümün teferrüd başlığı altında araştırmacı, Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ile Hz. Ömer'in (ö. 23/644) rivayetin kabulü hususunda şahit istemeleri olayını uzun uzadıya anlatmıştır (s. 67). Zaten bu olay ehline bilinmektedir. Dolayısıyla bu durum eserin hacminin artmasına neden olmuştur.

Eserde kaynaklara yapılan atıflarda da bazı problemler göze çarpmaktadır. Otuz ikinci dipnotta müellif *fulânun lâ yütâbe'u 'alâ hadîsihî* gibi kullanımların bazı eserlerde geçtiğini İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *en-Nüket*'inden naklen vermesine rağmen ilgili eserlere başvurarak bu tabirlerin hangi cilt ve sayfada yer aldıklarını belirtmemiştir (s. 69). Bu durumun bir benzeri aynı sayfada bulunan otuz dördüncü dipnotta da yer almaktadır.

Kimi zaman kaynak gösterilmesi gereken yerlerde herhangi bir çalışmaya atıf yapılmadığı görülmektedir. Örneğin yazar şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “İbnü's-Salâh'ın tashih konusunda kendi zamanının âlimlerini yetersiz görmesi ve kendisinden önce Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014) ile Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1070) gibi hadis âlimlerinin de hadis ilimleriyle ehil olmayan kişilerin uğraştığını dile getirmesi bazı günümüz hadis âlimlerini mütekaddimûnun tashihini şartsız kabule ve müteahhirûnun tashihine ihtiyatla yaklaşarak araştırma sonucunda kabul etmeye sevk etmiştir.” (s. 85) Bu cümlede yer alan bilgilerin kaynaklarına atıfta bulunmak uygun olacaktır.

Benzer durumun şu ifadeler için de söz konusu olduğu söylenebilir: “Ayrıca Hz. Âişe'nin bazı sahâbîlerin hadis rivayetindeki yanlışlarına muttali olduğu ve hatalarını düzelttiği de unutulmamalıdır.” (s. 98) Bu cümleye bakıldığında en azından bu konuyla ilgili meşhur çalışmalara dipnotta işaret edilmemesinin bir eksiklik olduğu ifade edilebilir.

Kaynak kullanımında tespit ettiğimiz bir başka husus da matbuaya uygun pdf versiyonu internette kısa bir araştırmayla elde edilebilecek olan eserlere drive bağlantısı üzerinden atıfta bulunmuş olmasıdır. Kırk altıncı dipnotta bulunan, Meyyânişî'nin (ö. 581/1185) *Mâ lâ yese'u'l-muhaddis cehluhû* adlı eserini zikrederken kolayca bulunabilecek olmasına rağmen kitabın matbuaya uygun pdf versiyonu yerine yanlış bir drive linki kullanılmıştır (s. 71).

Müellifin her hadis usulü konusu ile ilgili tartışmalara girmeden önce bilgi vermesi güzel bir durum olmakla birlikte bu malumatın çok uzatılması yerinde değildir. Yazar kavramların sözlük ve terim anlamları üzerinde çok fazla durmuş ve klasik dönemde kelimenin/ıstılahın seyrini uzun uzadıya anlatmıştır ve bu durum kitabın yazılış amacına uygun değildir (s. 66-72, 94-97).

Bunun yanı sıra kitabın adı “günümüz” tartışmaları fakat konular hakkında ilk asırlarla ilgili çokça bilgi verilmekte, hacim olarak da günümüz ve ilk asırlar aynı oranda yer kaplamaktadır. Kitabın,

ismine uygun olarak günümüz tartışmalarına daha çok yer vermesi beklenirdi. Fakat bunun aksine teori ve klasik dönem bilgileri fazlaca yer tutmaktadır. Kitap bu özelliğiyle sanki tartışma kitabı değil, usul kitabı izlenimi vermektedir.

Araştırmacı yer yer eleştirilerde bulunarak kanaatini okuyucuyla paylaşmaktadır. Örneğin bir rivayet hakkında müteahhir hadis âlimlerinin tesâhülde bulunarak ilgili rivayeti senedin zahirine göre tashih ettiklerini belirtir (s. 91). Burada görüldüğü üzere yazar müteahhir hadis âlimlerini eleştirmekte ve mütekaddimûnu destekleyici ifadeler kullanmaktadır. Aynı husus s. 93'te yer alan ilk paragraf için de geçerlidir.

Bazı ifadelerin eksik ve hatalı olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin yazar eserde “*hadis âlimleri metinde meydana gelen ziyâdelere ‘sikanın ziyâdesi’ adını vermiştir*” şeklinde genellemeci bir ifade kullanmaktadır (s. 100). Fakat bu genelleme doğru değildir. Zira örneğin idrâc da metinde gerçekleşen ziyâdelerin kapsamına girmektedir. Dolayısıyla ilgili cümle ya bir genelleme ifade etmeden tekrar kurulmalı ya da idrâc gibi metinde ziyâde kapsamına giren hususların tamamı zikredilmelidir.

Yazar bir cümlesinde “*sikanın ziyâdesi ile ilgili görüş belirten ilk müteahhir hadis âlimi Hâkim (ö. 405/1014) olup bu konuyu hadis usulü kitabının otuz ikinci bölümünde ele almıştır*” diyerek el-Hâkîm en-Nîsâbûrî'den müteahhir hadis âlimi olarak bahsetmektedir (s. 107). Fakat araştırmacı eserinin ilk bölümünü oluşturan mütekaddimûn-müteahhirûn ile ilgili tartışmalarda bu iki dönemin sınırına dair pek çok görüşü vermekle birlikte kendi kanaatini açıkça dile getirmemiştir. Dolayısıyla müellifin kurduğu bu cümleden hareketle şu iki ihtimal ortaya çıkmaktadır: Yazar, Zehebî'ye (ö. 748/1348) katılan Muhammed Ebû Zehv, Abdülkâdir el-Muhammedî, Abdülmecîd Mahmûd Abdülmecîd, Şerîf Hâtîm, Ahmed Ömer Hâşim ve İbrâhim el-Lâhim'in kâil olduğu hicrî üçüncü asrı mütekaddimûnun sonu ve müteahhirûnun başlangıcı sayan görüşü benimsemiştir. Yahut müteahhir-mütekaddim kavramını kullanırken ilgili cümlede hata yapmıştır. Bu ihtimal karışıklığına düşülmemesi için araştırmacının, konuyla ilgili kanaatini en azından bir cümle ile belirtmesi beklenirdi.

Eserdeki bazı imla ve usul hatalarına işaret etmenin de faydalı olacağını düşünüyoruz. Hatalı - in eki kullanımı (s. 46, 48), mütekaddim kelimesinin “mütekkadim”, kısaca kelimesinin “kıssaca” (s. 47), tabakalardaki kelimesinin “tabaklardaki” (s. 83), bulunmasının kelimesinin “bunmasının” (s. 84), muhtelifü'l-hadîs tamlamasının “muhtelifi'l-hadîs” (s. 104) şeklinde hatalı yazılışı; birbirine anlamca benzer olan pasajların yakın tekrarı (s. 47), bir paragrafta aynı cümlenin birden fazla tekrar edilmesi (s. 100), 160. dipnottaki web-sitesine erişim tarihinin yazılmaması (s. 49), ne+ne bağlacının hatalı kullanımı (s. 50), (r.a.) kısaltmasının kullanım yerinin sabit olmaması, bir yerde isimden hemen sonra yazılırken başka bir yerde vefat tarihinden sonra yazılması (s. 66-67), fert veya ferd, Meyâne'î ve Meyânicî gibi bazı kelimelerin kullanımında belli bir sistematığın olmaması (s. 65-66, 71 [dipnot]), yanlış yerde boşluk bırakılması (s. 70-71), kitap adının italik yazılmaması (s. 72), aynı cümlede birbirine yakın kelime tekrarı (s. 74), 19 veya 20. asırda yaşamış birinin vefat tarihi verilirken hicrî/miladî şeklinde verilmesi [doğrusu, bu asırlarda vefat eden birinin miladî doğum ve vefat tarihi

verilir, hicrî tarih yer almaz] (s. 75), bazı paragrafların tek bir cümleden oluşması (s. 75), bazı tamlamaların kullanımında birliğin olmaması [bir yerde “münekkit mütekaddim âlimler”, başka bir yerde “mütekaddim münekkit âlimler” denilmesi] (s. 102-103). Son olarak Hâkim en-Nîsâbûrî ya da Hatîb el-Bağdâdî gibi kullanımlar kendi içinde bir bütünlük arz etmemektedir (s. 71, 85). Dolayısıyla bu tür şahıslar yazılırken ya el-Hâkîm en-Nîsâbûrî ve el-Hatîb el-Bağdâdî ya da Hâkim Nîsâbûrî ve Hatîb Bağdâdî kullanımları tercih edilmelidir.

Kur’ân-ı Kerîm’den başka hiçbir kitap hatadan müstağni değildir. Dolayısıyla yazarın bu çalışmasında tespit edebildiğimiz bazı hususları dile getirmek eserin kıymetini düşürmez. Aksine - eleştiriler dikkate alındığında- eserin değerini artırır ve daha kaliteli bir metin ortaya çıkmasına sebep olur. Her şeye rağmen müellif ülkemizde bâkir sayılabilecek bu alana dair çalışma yaparak özgün bir eser ortaya koymuştur. Bu eserin daha başka çalışmalara kapı açacağı ümidiyle yazarı tebrik eder, çalışmalarının devamını dileriz.

BOOK REVIEW

Study of Ḥadīth Terminology Discussions in the Arab World Today

İbrahim Koç, Ankara: TDV Publications, 2021

The concept of ḥadīth terminology has taken its place in the history of sciences with the use of “science of ḥadīth”, “ḥadīth disciplines”, etc. Although it is known that the study of ḥadīth terminology was first divided into two as relation and dirayah by Ibn al-Ekfânî (d. 749/1348), the concept of ḥadīth terminology is more related to dirayah. It can be said that discussions of ḥadīth terminology started following the beginning of the first ḥadīth terminology books. The study of ḥadīth terminology, which was brought to a certain system with Ibn al-Salah (d. 643/1245) has caused some debates to emerge or to examine the ongoing debates from different aspects in Arab World today.

Keywords:

Ḥadīth, Ḥadīth Terminology, Ḥadīth Scholar, Arap World, Discussion.

تقييم كتاب

مناقشات حول أصول الحديث في العالم العربي اليوم

إبراهيم قوج، أنقرة: منشورات مؤسسة ديانة التركية، 2021

لقد أخذ مفهوم أصول الحديث مكانه في المصادر في تاريخ العلوم باستخدام 'علوم الحديث، مصطلح الحديث، قواعد الحديث وأصول الحديث'. قد قسم ابن الأَكْفَانِي (ت 749/1348) علم الحديث إلى قسمين لأول مرة رواية ودراية. مع هذا يرتبط مفهوم أصول الحديث أكثر بالدراية. يمكن أن يقال أن المناقشات حول أصول الحديث بدأت ظهور كُتُب الأَصُول الأُولَى. أصول الحديث الذي اكتسب منهجا معينا عند ابن الصلاح (ت 643/1245) لقد تسبب في ظهور بعض النقاشات في العالم العربي اليوم أو لفحص النقاشات الجارية من جوانب مختلفة.

الكلمات المفتاحية:

الحديث، أصول الحديث، المحدث، العالم العربي، مناقشة.

Kaynaklar / References / المصادر /

Koç, İbrahim. *Günümüz Arap Dünyasında Hadis Usulü Tartışmaları*. Ankara: TDV Yayınları, 1. Basım, 2021.